

„NADZIRANJE DEMOKRATIJE”, SLAVIŠA ORLOVIĆ;
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA UNIVERZITET U
BEOGRADU, CLIO, BEOGRAD, 2023.

Da li je na redu postpolitika? Pitanje koje postavlja Slaviša Orlović u svojoj knjizi „Nadziranje demokratije” je zapravo dijagnoza stanja ili zaključak koji je proistekao iz njegove višegodišnje analize i istraživanja koja sprovodi autor. Globalni procesi kojima svedočimo otvaraju dileme, proizvode sumnje i nameću traganje za odgovorima. Transformacija temeljnih društvenih odnosa u sebi sadrži zajednički imenitelj, a to su mediji. Reč je o dvostranom, a često i međuzavisnom odnosu političke instrumentalizacije medija i medijske transformacije politike. Naše doba obeležava kriza legitimiteta političkih partija, parlamenta i demokratije. Dok su autori širom planete tragali za odgovorima na ove krize i nudili pojmove poput postistine i postdemokratije, knjiga „Nadziranje demokratije” pokušava da odgonetne uzročnost pojava i da u njima traga za zajedničkim odgovorima na sveukupnu krizu politike.

Iako odgovor ne možemo dati, put do ovog pitanja opisan je u knjizi koju je javnost u Srbiji imala priliku da upozna sredinom 2023. godine kada je knjiga publikovana. Traganje za istinom jedan je od najvažnijih akademskih i intelektualnih ciljeva. To bi trebalo da važi i za novinarski poziv. Ova knjiga teži da nas upozna sa globalnim trendovima koji su izmenili temeljne postulate političkih procesa, društva i države. U srži tih promena su mediji i njihov odnos prema istini, demokratskim vrednostima i principima. U 10 poglavlja i na 377 stranica knjige mogu se pročitati važni nalazi autora o promenama koje nas okružuju.

Poljuljano poverenje je koren iz koga se razvijaju svi problemi savremenih političkih institucija. Gubitak legitimiteta vodi u preispitivanje osnovnih pojmova i autor nas sa punim pravom vraća na zaboravljene lekcije o javnosti, medijima, demokratiji i politici. Javnost i javno mnjenje služe kontroli vlasti, ali su mediji počeli da bivaju sredstvo kontrole građana. U suštini odnosa medija i politike je pitanje moći. Ipak, u ovom odnosu primetna je intencija politike i političara da upotrebljavaju medije kao svoje strateško sredstvo. Pozivajući se na reči Žan Koenen-Itera „oni koji znaju da im nastavak karijere zavisi od izbora imaju veliki podsticaj da

se pozabave mišljenjima, stavovima i željama svojih birača”, autor ukazuje na instrumentalnu vrednost medija za politiku. Upravo se na ovoj ideji bavljenja mišljenjima i stavovima dolazi do nove ključne uloge medija u politici – služe da slede i/ili oblikuju javno mnjenje. Politika medije koristi da ubeđuje, mobiliše i kontroliše. Ko u politici to uspeva onda on i pobeđuje, kako naglašava autor. Ipak, iza te pobeđe krije se manjak legitimiteta i jaz koji nastaje između stvarnosti i virtuelnosti. Ostvarene pobeđe erodiraju demokratiju, obesnažuju institucije i gase slobodnu i kritičku javnost.

Politička instrumentalizacija medija, kojoj autor posvećuje celo poglavlje knjige, ogleda se u različitim vidovima (zlo)upotrebe medija u političke svrhe. Kroz komparativnu literaturu, autor ističe važnost „informativnog lanca” i prenos informacija od kapije do kapije. Politika očigledno igra ulogu otvaranja i zatvaranja pojedinih kapija za informacije koje su od važnosti za građane. Ovako oblikovan lanac informisanja dovodi nas do stanja da građani dobijaju „podržane” vesti. Autor na sjajan način izvodi lokalne primere ovakvog vida informisanja kako bi publici približio dalekosežne posledice selekcije informacija. Ipak, mediji u savremenom svetu pod uticajem politike imaju i „maligniji” uticaj po demokratiju kroz pripremljene strategiji i tzv. medijske pripreme terena za spovođenje političkih ciljeva. Kroz stranice ove knjige saznaćete sve važno o propagandi, spin tehnikama i spin doktorima koji instrumentalizuju medije u političke svrhe u kojima možemo videti medijsku „izdaju” demokratije.

Druga strana odnosa medija i politike leži u medijskoj transformaciji politike. Medijalizacija politike dovela je do doživljaja politike kao masovne komunikacije. Mediji su transformisali politiku i usmerili ka vizuelizaciji i personalizaciji politike. Autor nas vodi kroz važne politikološko-sociološke nalaze teoretičara masa, kulture i demokratije i uvodi nas u savremene tendencije sveprisutnosti medija u političkim procesima. Mediji su transformisala i dva temeljna subjekta demokratske politike – izbore i partije. Izmenjeni su načini i sredstva vođenja kampanja, merenja stavova javnog mnjenja i pravljenja medijskih strategija kao centralnog dela izbornih kampanja. S druge strane, političke partije su se, pod uticajem medija, menjale i spolja i iznutra. Proizvod medijske transformacije jesu i „medijske stranke”.

Mediji imaju značajnu ulogu i u političkim promenama, protestima i pokretima. „Oslobodilačka tehnologija” (Lari Dajmond) uticala je na niz političkih promena u svetu. Mediji su bili važan element u padu komunizma, obojenim revolucijama i svrgavanju režima na severu Afrike poznatom kao „Arapsko proleće”. Posredstvom medija i novih tehnologija došli smo do umreženog društva i umreženih društvenih pokreta. Iako su tradicionalni mediji, društveni mediji i nove tehnologije uticale na demokratsko otvaranje u pojedinim zemljama, deluje da mediji pripadaju i služe i kao glavno sredstvo erozije demokratije.

Pitanjima istine i laži u politici autor daje značajno mesto. U savremenom svetu politike ova pitanja su zaokupljena pojmovima dezinformacija, lažnih vesti i postistine. Kako autor ističe „kulturu našeg vremena obeležava nedostatak želje da se traga za istinom”. Kada činjenice nisu bitne, na sceni je postistina. Ovaj pojam značajno menja polje politike i čini da emocije i lična uverenja određuju šta je istina a šta je laž. U takvim okolnostima demokratija postaje sve manje otporna, a demokratske vrednosti sve manje važne. Dezinformisanje je postalo važnije od informisanja, lažne vesti su postale strateške poruke, a postistina je pobedila istinu.

Društveni mediji oblikovali su novu realnost i doveli i do dalekosežnih društvenih i političkih posledica. Pored pozitivne uloge u demokratskim procesima, negativna strana ovih medija je u novoj formi („digitalnog”) totalitarizmu u kojem služe kao sredstvo za nadziranje građana. Orlović pokazuje kako su književnici (Zamjatin, Kafka, Orvel) i politički mislioci (Arent, Laski, Ortega i Gaset) dvadesetih godina 20. veka anticipirali nadolazeći totalitarizam. Autor ukazuje kako dvadesete godine 21. veka neodoljivo podsećaju na dvadeset godina 20. veka. Nadziranje građana i „ispiranje mozga” dobija svoje savršene i savremene forme posredstvom društvenih medija. Kako autor ističe, nadzirani smo kao građani u komercijalne, u političke i u bezbednosne svrhe. Život u skučenosti „globalnog sela” otkriva sve tajne građana i daje platformu politici i kapitalu da nam usmerava i kreira mišljenje. U takvom svetu se „čovjek ni u koga i ni u šta se ne može pouzdati” (Arent), pa se vraćamo na početno pitanje poverenja.

Vreme u kojem živimo naziva se doba kriza. Posle ekonomske krize, politiku je zahvatio populistički talas. Iz političkog centra napravljeni su zaokreti ka levo i desno. Kriza se proširila na temelje demokratije i stare, etablirane političke partije delegitimisala a nove pokrete, često bez programa i ideologije, postavila kao izazivače. Stanje nas je dovelo do preispitivanja demokratije kao sistema i pojma „postdemokratije” (Krauč) koji opisuje sveopštu delegitimizaciju predstavničkih institucija. Građani prestaju da veruju u demokratiju. Mediji su podrili demokratiju u njenim osnovnim vrednostima. Kako autor zaključuje, mediji su se kretali od kontrole vlasti do kreiranja svesti. Na kraju (nakon rasprave o postistini i postdemokratiji) opravdano konstatuje i pita „da li je na redu postpolitika”?

Mnoge odgovore ćete pronaći u knjizi Slaviše Orlovića „Nadziranje demokratije”. Ova knjiga je bogata stručnom i naučnom literaturom, ali je pisana za sve one koji tragaju za istinom u vreme postistine. Autor u knjizi sintetiše i sublimira svoja znanja iz političke sociologije, političke teorije, teorije demokratije, poznavanje političkih institucija i procesa, kao i sveta medija i na eksplikativan način ih koristi da objasni savremene tendencije u svetu koje su podstaknute razvojem društvenih medija. Knjiga je namenjena ne samo akademskoj zajednici, istraživačima i studentima, već i za

širu publiku i sve zainteresovane građane koji ne mogu da izađu iz lavi-rinta koji su proizveli politika i mediji. „Nadziranje demokratije” služi da se otvore vidici i razmišljanja o budućnosti demokratije. Knjiga je „obavezna” literatura za sve novinare i medijske radnike, kako bi razumeli važnost svoje uloge u vremenu u kome stvaraju. Pred domaćom publikom je knjiga koja gleda prospektivno i anticipira buduće događaje. U svakoj novoj krizi i novom izazovu za demokratiju, možete se vraćati na redove ove knjige koji vam pokazuju uzročnost procesa. O knjizi je publika mogla da sluša i gleda u medijima, na nizu promocija knjige u regionu, da čita iz prikaza koji su napisani, ali tek kada knjigu pročita moći će da razume autorsko promišljanje i kvalitet napisanog.

Doc. dr Despot Kovačević
Fakultet političkih nauka Univerzitet u Beogradu
despot.kovacevic@fpn.bg.ac.rs